Pivko, Ljudevit. Fr. Kovačič: Središče.; Krajepis in zgodovina. 1910, Ljubljanski zvon

Słowacki je eden izmed nepriznanih velikanov dušnega dela, ki je korakal tako daleč pred svojim časom, da ga sodobniki niso mogli razumeti. Treba je bilo več desetletij, treba je bilo novih idej, ki so zastrujile med človeško družbo, da je prišel tudi dan za slavo in proslavo Słowackega. To dejstvo ni sicer nikaka izjema med pojavi kulturnega in tudi slovanskega kulturnega življenja; gotovo pa se v novejših stoletjih še ni primerilo, da bi se bilo potomstvo s tako notranjo potrebo pogreznilo v mračne globine duševnega velikana preteklosti, kakor se je zgodilo pri poljskem umetniku. Seveda je zaslužno, da nas je s tem velikanom vsaj poprečno seznanil mladi pisatelj, ki sam more pesniško čutiti za poljskim poetom in ki se je obenem pokazal tudi temeljitega poznavatelja Słowackega poezij, katere nam je deloma tudi sam že podomačil, in pokazal, kako vrl prevajalec najtežjih in najprelestnejših verzov je. Ne da bi se spustil v podrobnejšo analizo Moletove razprave, hočem le poudariti, da bi si stekel mladi, estetično vrlo izšolani pisatelj lepih zaslug, če bi vztrajal na poti, ki jo je ubral s tem, da nas skuša teoretično in praktično seznaniti s proizvodi nam skoro nepoznane poljske književnosti. Zlasti pa bi dokazal, da je za prevajanje poetičnih del klasične vrednosti sposoben le tisti, ki se more poglobiti v najnižje globine originala s skoro neizcrpnimi poetičnimi zakladi, ki ima na drugi strani tudi poetični jezik, v katerega prevaja, popolnoma v svoji oblasti. Potem ne bodo naši prevodi, kakor so bili doslej, žal z malimi izjemami, potrata časa, papirja in nečast — naši književnosti. *Dr. Ivan Merhar.*

Fr. Kovačič: Trg Središče. Krajepis in zgodovina. Z zemljevidom središke občine, z desetimi slikami v tekstu in 24 tablicami. Izdalo Zgodovinsko društvo za Sl. Štajer. Tiskala Cirilova tiskarna, Maribor 1910. V. 8°. XIV + 594 str. (Broširana po pošti K 5·60, vez. K 6·80.)

Prijatelje slovenske zgodovine in domačega krajepisja je iznenadila obsežna monografija, kakršnih že imajo večji narodi obilo, pri nas pa je vsekakor jako redek pojav. Na Nemškem si snujejo strokovnjaki združeni v zgodovinskih in sorodnih organizacijah dalekosežne načrte glede spisovanja krajepisnih, folklorističnih in zgodovinskih študij o posameznih krajih in rodovinskih monografij ter jih izvršujejo uspešno še desetletja; Slovenci pa še seveda ne smemo misliti v tem oziru na organizirano programatično delo, dasiravno čutimo, da je tudi nam treba predvsem specijalnih študij, ki obdelujejo najrazličnejše probleme posameznih krajev in dob na poljuden način, a vendar obenem toliko znanstveno, da je zadovoljen z njimi strokovnjak zgodovinar, statistik, zemljepisec, jezikoslovec itd. Vsem tem je treba ugoditi, toda koliko učenjakov čuti v sebi zmožnost pisati tako? Naši pisatelji pa se morajo boriti razen tega še s posebnimi težavami pri nabiranju raztresenega gradiva, kajti povsod jim je treba stopati preko tiskanih virov v razne arhive, če hočejo podati kako zaokroženo zgodovinsko sliko. O zanimivem štajerskem trgu Središču že imamo sicer precej tiskanih virov, gotovo več nego o kateremkoli štajerskem slovenskem kraju, a kljub temu premalo. Kupi neporabljenih ali le deloma izčrpanih listin v župnijskem in občinskem, c. kr. namestniškem in deželnem ter križniškem arhivu so čakali učenjaka dalekovidnega obzorja, marljivega in vztrajnega moža, ki se ne boji nobenih žrtev v denarju in času. G. prof. Kovačič je bil pravi mož za nadaljevanje velikega dela, ki ga je bil pričel pokojni Matej Slekovec. Slekovca je napeljala ravno središka zgodovina k zgodovinskim študijam. O Središču je objavil Slekovec vrsto spisov v raznih letnikih „Slovenskega Gospodarja“, „Kresa“ in v posebnih knjižicah, toda druga dela so ga odvračala od tega trga. Ko pa se je končno hotel resno lotiti središke kronike, ga je pograbila smrt (1903). Na poziv

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Pivko, Ljudevit. Fr. Kovačič: Središče.; Krajepis in zgodovina. 1910, Ljubljanski zvon

središkega županstva je nadaljeval delo pokojnikov prijatelj g. Kovačič, ki pa je prvotni načrt znatno razširil in izpremenil ter ga izvršil drugače, nego bi ga bil Slekovec. V uvodu razklada pisatelj zgodovino pričujoče knjige. Iz načina, kako je predelal pisatelj Slekovčevo literarno zapuščino, in iz velikega števila navedenih tiskanih in rokopisnih virov razvidi čitatelj, s kako temeljitostjo in ljubeznijo se je poglobil g. Kovačič v svoj predmet. Ni nam podal kronike, temveč veliko poljudno krajepisno in zgodovinsko sliko.

Knjiga obsega dva neenaka dela: v prvem pregledne kratke krajepisne črtice, v drugem pa vrsto temeljitih zgodovinskih sestavkov. V „Krajepisu" nam navaja pisatelj najvažnejše točke o legi, vodovju, podnebju, živalstvu, rastlinstvu in rudninstvu. Pisatelj hoče biti v prvi vrsti poljuden, in tej želji se je moral v krajepisnem delu podvreči mnogo občutneje nego v drugem delu. Ne zdi se mu na primer potrebno navesti izmed 50 vrtnih cvetlic — toliko približno jih poznajo središki vrtovi — več nego 8, in v istem razmerju navaja tudi ostalo rastlinstvo in živalstvo. Pisatelj nam imenuje samo 4 najnavadnejše ribe središkega vodovja, središki ribiči pa jih poznajo okoli 20. Pisatelj bi bil lahko tukaj ustregel marsikomu s popolnejšim seznamkom domačih rastlinskih in živalskih imen, obsežnost knjige pa bi s tem ne bila občutno narasla. Članek o prebivalstvu, njega jeziku in navadah je jako pregleden. O središkem narečju že imamo posebno razpravo dr. K. Ozvalda v izvestju goriške gimnazije 1904. Pisatelj ni pozabil posebe pohvaliti neupogljive narodne zavednosti srediških tržanov, ki je ne zatajujejo nikdar, niti dolgotrajnih bojev, ki jih bije ponosni slovenski trg z vsemi oblastmi za pravice slovenskega jezika. — Marsikoga bo zanimalo dejstvo, da žive v Središču slovenski Židje, kajti po zadnjem ljudskem štetju je bilo izmed 1125 prebivalcev 14 Židov, Nemcev pa samo 9, a še ti niso najbrž sami Židje. Prijeten duh veje iz sestavka o narodnem gospodarstvu in o razvoju društvenega in zadružnega življenja v Središču. Povsod se srečujemo z dejstvom, da žrtvuje središki občinski zastop leto za letom razmeroma velike zneske za povzdigo domačega gospodarstva, a tudi v kulturne namene; to dokazuje najbolj pričujoča knjiga sama, katere je naročila občina vnaprej 500 vezanih iztisov, da jih razdeli tržanom brezplačno; s tem je sploh omogočila njeno izdajo. Vsa čast vrlemu zastopu in županstvu! — V krajepisnem delu je še najbolj popoln opis srediških cerkvenih umetnin; to je po večini zasluga znanega strokovnjaka v zgodovini slovenske cerkvene umetnosti, prof. in c. kr. konservatorja dr. Stegenška, ki je postregel pisatelju s podatki in navodili pri opisovanju umetnin in priskrbel tudi krasno izvedene tablice in slike v besedilu.

Mnogo obširnejši je drugi (zgodovinski) del (str 65—585). Pisatelj opisuje v poljudnih obrisih posamezne dobe in išče po splošnih uvodih tesne zveze z dogodki domače središke in okoliške zgodovine. Tukaj se razvija moč pisateljeve besede najkrasneje. V opisu prazgodovinske dobe se naslanja na svojo knjižico „Prazgodovinske izkopine" (2. zvezek „Zgod. knjižnice" 1906). Tudi Središče se ponaša z lastnimi izkopinami iz te dobe. Erjavčevega Blaža Čerina izpod visokega Kolka na Goriškem nas spominja nekoliko središki kmet Horvat, ki je prodajal leta 1860. izkopine po svetu in jih ponujal celo na Dunaju, meneč, da je našel na svojem posestvu čisto zlato. Domače izkopine so romale žal do najnovejše dobe v tuje muzeje, in šele ustanovitev „Zgodovinskega društva", zlasti pa društvenega muzeja je zajezila končno v tem oziru slovensko mejo. O izkopavanjih v Središču, ki jih je vodil v imenu Zgod. društva g. Kovačič, poroča obširno „Časopis za zgodovino in narodopisje" leta 1907. in 1908. V Središču so odkrili — rimski

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije

Pivko, Ljudevit. Fr. Kovačič: Središče.; Krajepis in zgodovina. 1910, Ljubljanski zvon

tabor. V poglavju o prihodu Slovencev se pisatelj ne more ubraniti mnenju, da so prišli naši predniki najbrž že v dobi preseljevanja narodov v sedanjo domovino in da so se tu vsaj deloma ohranili do novega prihoda svojih sorojakov (str. 85) Vendar v monografiji o Središču ne kaže govoriti tako obširno o preseljevanju narodov in o tezah glede prihoda Slovencev. — Razmerno največ prostora zavzema v knjigi cerkvena zgodovina z vrsto dušnih pastirjev, kar pa se je zgodilo iz pietete do rajnega Slekovca, ki je bil ta oddelek že precej pripravil. V to poglavje je vložil pisatelj tudi statistiko o ljudskem gibanju. Med duhovniki in učitelji, zlasti pa med odličnimi rojaki nahajamo imena, ki so znana po vsem Slovenskem. Iz Središča izhaja rodovina Dominkušev, tukaj so doma Ilirec dr. Štefan Kočevar, prerano umrli vodja štajerskih Slovencev dr. Ivan Dečko itd. — V članku o „zunanji politični zgodovini" razlaga pisatelj postanek trga, razmerje do ormoških grajščakov, počenjanje Turkov in Krucev v Središču, dobo francoskih vojsk in nas vodi preko leta 1848. objektivno v politično vrvenje naših let. Trško upravo in gospodarsko zgodovino opisuje na podlagi arhivalnih študij v zaokroženih sestavkih ter dodaja kronološki pregled dobrih in slabih letin, povodnji, kug in drugih nesreč. Z osebnim in stvarnim kazalom zaključuje pisatelj svoje obširno delo.

Knjiga „Trg Središče" ni navadna trška monografija. Pod tem naslovom se skriva velik del zgodovine vsega južnega Štajerskega, zlasti pa vzhodnih okrajev. Ukaželjnega Slovenca bo poučevala knjiga o vsem, kar ga zanima iz narodne in lokalne zgodovine. Knjiga se priporoča zlasti čitalnicam in bralnim društvom, da jo širijo med ljudstvom, ki si je vsled visoke cene ne more naročevati. V Središču samem pa je itak poskrbel občinski odbor, da čitajo knjigo v sleherni hiši, in tako je našel g. pisatelj namesto honorarja vsaj hvaležnost.

Dr. Ljud. Pivko.

„Hrvatsko Kolo". Naučno-književni zbornik, knjiga V., 1909. (Izdala „Matica Hrvatska".) (Konec.) Pod naslovom „Neke sitnice (drobnosti) iz novije historije" (1797—1814) je napisal prof. Šišić razpravo o Dalmaciji v francoski dobi z obširnim uvodom o „Dalmaciji prije francuske okupacije" (Dalmacija uoči pada republike mletačke (beneške). — Pad republike mletačke i ulaz Austrijanaca u Dalmaciju. — Prvi pokret dalmatinski za sjedinjenje s Hrvatskom. — Ulaz Francuza u Dalmaciju. — Školstvo u Dalmaciji za francuskoga vladanja. — Francusko ratovanje po Dalmaciji i Lici g. 1809. — Hrvatske krajiške regimente u franc. vojnoj službi). Tudi to lahko in gladko študijo znači hrvatsko državnopravno stališče in zgodovinski ponos, le da se z naglašanjem tistih zgodovinskih hipov, ko je na pr. Dalmacija iskala združitve z ogrsko krono, oz. Hrvatsko, iskala ogrsko-hrvatskega kralja, malo ujema na koncu navedena Gajeva pesem „Još Hrvatska", ki je bolj narodna nego državnopravna, bolj cesarska nego kraljevska. Seveda to ni nedostatek Šišićeve studije, to je zgodovinska činjenica, ki loči početke Gajevega ilirizma od državnopravnega naziranja.

Dalmatinca, zročega preko morja v klasično Italijo, se nam kaže v „Kolu" z 2 študijama Kerubin Šegvić. „Bokeljska mornarica" se zove naslov ene njegove razprave, ki jo je posvetil 900letnici te bokeljske institucije. „Bokeljska mornarica" (ali: Plemenito tijelo bokeljske mornarice) je društvo, zadruga vseh mornarjev, stanujočih v Boki Kotorski, pod zastavo sv. Nikole združenih v to svrho, da z združenimi silami pospešujejo moralni in materijalni svoj poklic. Nekdaj se nikdo ni smel baviti z mornarstvom, ako ni bil član tega ceha ali „bratovščine", ki je imela svojo cerkev in 4 kaplane: bila je demokratsko protitežje proti plem-

dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije